

ZADNJA IZMENA

Orhan Pamuk *Novo življenje*

Televizijski sprejemnik je bil vedno nameščen nekje nad voznikovim sedežem in nekatere večere se sploh nisva pogovarjala, ampak ves čas gledala na zaslon. Ker že nekaj mesecev nisva brala časopisov, je bila televizija – okrašena s škatlami, prtički, žametnimi zastori, zloščenim lesenim okrasjem, amuleti, talismani, ornamenti in povzdignjena na položaj sodobnega oltarja – edino okno, razen avtobusnih, skozi katero sva gledala v svet. Gledala sva karate filme, v katerih okretni junaki skačejo naokrog in hkrati brcajo v obraze stoterih izobčencev, in njihove upočasnjene domače ponaredke, v katerih igrajo okorni igralci. Gledala sva tudi ameriške filme, kot je tisti, v katerem pameten in privlačen temnopolt junak pretenta tako policijo kot lopove, ali pa letalske filme, v katerih čedni mladeniči s svojimi letečimi napravami izvajajo drzne akrobacije, in grozljivke, v katerih se lepe punčke na smrt prestrašijo vampirjev in duhov. V domačih filmih, ti so zvečine govorili o dobrohotnih, bogatih ljudeh, ki jim preprosto ni uspelo najti pravih in primernih soprogov za svoje damske hčere, se je zdelo, da so bili vsi junaki, tako moški kot ženske, v določenem obdobju svojega življenja nekaj časa samski, in ves čas se nikakor niso mogli sporazumeti, tako da je to nerazumevanje sčasoma prešlo v neke vrste razumevanje. Tako sva se navadila gledanja enih in istih obrazov in teles v stereotipnih vlogah, kot so potrpežljivi poštar, kruti posiljevalec, dobrosrčna, vendar nepriljučna medicinska sestra, sodnik z globokim glasom, topoglava ali bistra matrona, da sva bila prepričana, da so naju ogoljufali, ko sva na počivališču v MEMORY LANE RESTAURANT, kjer so bile stene okrašene s fotografijami mošej, Atatürka, rokoborcev in filmskih zvezd, skupaj z drugimi utrujenimi nočnimi potniki videla dobrosrčno medicinsko sestro, kako sedi poleg krutega posiljevalca in mirno je riž in juho z rdečo lečo. Medtem ko se je Janan zapovrstjo spominjala, katera izmed slavnih igralk na stenskih fotografijah je igrala žrtev, ki jo je v filmih, ki sva jih videla, napadel posiljevalec, se spomnim, kako sem, ko sem zamišljeno opazoval druge stranke kičaste restavracije, razmišljal, da smo vsi potniki na skrivnostni ladji, ki jedo juho v svetli in hladni jedilnici in plujejo smrti naproti.

Na zaslonu sva videla toliko preteпов, toliko razbitih oken, stekel, vrat, toliko avtomobilov in letal, ki so izginili spred oči in eksplodirali, toliko hiš, vojsk, srečnih družin, slabih fantov, ljubezenskih pisem, nebotičnikov, zakladov, ki jih je pogoltnil goreč pekel. Videla sva kri, ki je brizgala iz ran, obrazov, razparanih vratov, in gledala neskončne prizore zasledovanja, v katerih se je na stotine in tisoče avtomobilov podilo drug za drugim, premagovalo ovinke z velikansko hitrostjo in potem blaženo treščilo drug v drugega. Gledala sva tisočere in tisočere odpadnike, moške in ženske, tuje in domače, z brki in brez njih, ki so neprenehoma streljali drug na drugega.

“Nisem si mislila, da se bo pustil tip tako hitro potegniti za nos,” je po navadi rekla Janan, ko je ena kasetna prišla do konca in preden se je na zaslonu pojavila nova. In ko se je odvila druga kasetna in se umaknila črnim pikam na črnem zaslonu, je Janan dodala: “Življenje je vseeno lepo, kadar nekam potuješ.” Ali: “Ničesar ne verjamem, ne prevzame me, toda kljub temu mi je všeč.” Ali potem, ko se je na njenem obrazu pomudil filmski srečni konec, je napol v snu, napol budna zamrmrala: “Sanjala bom o zakonski sreči.”

Ob koncu tretjega meseca najinega potovanja sva z Janan najbrž videla več kot tisoč prizorov poljubljanja. Z vsakim poljubom je na sedeže padla tišina, ne glede na to, proti kateremu majhnemu kraju ali oddaljenemu mestu je bil avtobus namenjen, ne glede na to, kdo so bili potniki, bodisi takšni, ki potujejo s škatlami, polnimi jajc, ali pa uradniki, ki nosijo aktovke; opazil sem Jananino roko na njenih kolenih ali v njenem naročju, in za trenutek sem zahrepenel po tem, da bi storil kaj pomembnega, kaj, kar bi bilo nadvse učinkovito in trdno. Nekega deževnega poletnega večera se mi je celo posrečilo narediti nekaj, za kar se nisem popolnoma zavedal, da sem res želel storiti, ali nekaj temu podobnega.

Zatemnjen avtobus je bil napol prazen; sedela sva nekje na sredini in na zaslonu je deževalo v zelo oddaljenem in tujem tropskem prizoru. Nagonsko sem obraz približal oknu in tako bliže Janan in opazil sem, da zunaj dežuje. Moja Janan se mi je nasmehnila, ko sem jo poljubil na usta, kot to počnejo v filmih in na televiziji, ali kot sem si zamišljal, da to počnejo; poljubil sem jo, medtem ko se je bojevala, o

angel, z vso mojo močjo, poželenjem, in besom, zdivjano krvjo.

“Ne, dragi, ne!” mi je rekla. “Tako si mu podoben, pa vendar nisi on. On je nekje drugje.”

Je bila rožnata rdečica na njenem obrazu odsev najbolj oddaljene, najbolj od mrčesa zamazane, najbolj nagnusne od vseh neonskih označb turškega Petrola? Ali odsev neverjetne zore, ki se dviga iz pekla? Na dekletovih ustnicah je bila kri, knjige nam pripovedujejo o skrb zbujujočih položajih, kakršen je bil ta, in junaki v filmih se nanje odzivajo tako, da prevračajo mize, razbijajo okenske šipe, se z avti zaletavajo v zid. Na ustih sem pričakoval okus po poljubu, toda bil sem presenečen. Morda zato, ker me je prešinila ustvarjalna ideja: ‘Ni me tukaj’, sem si govoril; ‘če me ni tukaj, kaj potem?’ Toda potem se je avtobus začel tresti z novo vneto in počutil sem se bolj živega kot kadar koli prej. Agonija med mojimi nogami je postala silovitejša, povzročila je, da sem zahrepenel po tem, da bi se raztrgal, eksplodiral, in nato popustila. Potem pa je hrepenenje moralo iti celo globlje; moralo je postati ves svet, nov svet. Pričakoval sem ga, ne da bi vedel, kaj se bo zgodilo; čakal sem, oči so se mi vlažile, telo potilo: hrepenel sem po nečem, ne da bi vedel, po čem, ko je vse blaženo eksplodiralo, niti ne prehitro niti prepočasi, in potem popustilo in izginilo.

Najprej smo zaslišali ta veličastni, peklenški hrup in potem trenutek mirne tišine, ki sledi nesreči. Opazil sem, da je tudi televizijski sprejemnik razneslo na koščke z voznikom vred; in ko se je zaslišalo jokanje in stokanje, sem prijel Janan za roko in jo varno in izkušeno odpeljal na obliče zemlje.

Ko sem tako stal v nalivu, sem opazil, da avtobus ni povsem uničen. Poleg našega šoferja sta bila mrtva še dva ali trije potniki. Toda drugi avtobus, HITRA CESTA, se je prelomil na pol prek mrtvega voznikovega telesa in se zvalil na blatno polje, in v njem je kar mrgolelo mrtvih in umirajočih. Kot da bi izstopila v središče življenja, sva sestopila na koruzno polje, kamor se je zvalil drugi avtobus, in se mu začela kot začarana približevati.

Ko sva prišla bliže, sva videla deklico, ki se je s težavo rinila skozi raztreščeno okno; pot si je utirala z nogami naprej, njene modre kavbojke so bile prekrite s krvjo. Njena roka je še vedno segala v avto-

bus, kjer je držala neko drugo roko – dvignila sva glavi in videla, da roka pripada mladeniču, ki je bil preveč izčrpan, da bi se premaknil. Dekle v modrih kavbojkah se je z najino pomočjo osvobodila, toda njegove roke ni izpustila niti za trenutek. Potem se je obesila na roko, jo še kar vlekla in se na vso moč trudila, da bi mladeniča zvelkla ven.

Lahko sva videla, da se je zagozdil med krom in pobarvano kovino, ki sta bila stisnjena skupaj kot lepenka. Obrnjen je bil z glavo navzdol, gledal je v naju in v temen in deževen svet zunaj, ko je umrl.

Dež je dekletu izpiral kri z dolgih las, oči in obraza. Videti je bila približno najinih let. Na obrazu, ki ga je svežil dež, je imela prej otroški izraz kot pa izraz nekoga, ki se je s smrtjo soočil iz oči v oči. Premočena mlada ženska, tako te nama je bilo žal. V svetlobi, ki je prihajala od našega avtobusa, je za trenutek opazovala mrtvega mladeniča, ki je sedel na svojem sedežu.

“Moj oče ...” je rekla. “Moj oče bo besen.” Spustila je roko mrtvega fanta, potem z dlanmi objela Jananin obraz, kakor da bi bila njena nedolžna sestra, ki jo pozna že na stotine let. “Angel,” je rekla, “končno sem te našla, tukaj, po vseh potovanjih v dežju.” Njen ljubki, s krvjo zamazani obraz je bil obrnjen proti Janan, žarel je v pričakovanju, hrepenenju in sreči. “Pogled, ki mi je vedno sledil, ki se je pojavil na najbolj nenavadnih mestih samo zato, da je izginil, in ki sem ga zaradi izginevanja toliko bolj iskala, je bil ves čas tvoj pogled,” je rekla. “Saj veš, kako sva z avtobusom odšla na pot in potovala od mesta do mesta, brala knjigo znova in znova, samo da bi srečala tvoj pogled, angel, samo da bi ti lahko gledala v oči.”

Janan se je rahlo nasmehnila, malo presenečena, malo negotova, toda zadovoljna in žalostna zaradi skrite geometrije v dekletovi zmoti.

“Smehljaj se mi,” je reklo umirajoče dekle v modrih kavbojkah. (Dognal sem, o angel, da ji je namenjeno umreti.) “Tako se mi smehljaj, da bom na tvojem obrazu vsaj enkrat lahko videla sijaj tistega drugega sveta; spominja me na toploto nekega zasneženega dne v pekarni, kjer sem se ustavila po šoli, s šolsko torbo v rokah, in kupila sezamovo štručko; spominja me na radost skakanja s pomola v morje na vroč poletni dan. Tvoj nasmeh me spominja na moj prvi poljub, prvi objem, na oreh, na katerega sem sama splezala čisto do vrha, na poletni večer, ko sem presegla samo sebe, na noč, ko sem

bila blaženo pijana, na občutek, ko sem pod svojo odejo, na oči prelepega fanta, ki so me gledale z ljubeznijo. Vsi ti spomini obstajajo v tistem drugem kraljestvu, po katerem tudi sama hrepenim. Pomagaj mi priti tja, pomagaj mi tako, da bom lahko blaženo sprejela, kako z vsakim vdihom izginjam.”

Janan se ji je milo nasmehnila.

“Ah, vi angeli!” je reklo dekle, stoje na koruznem polju, po katerem so odmevali kriki smrti in spominov. “Kako strašna si! Kako neusmiljena, in vendar tako lepa! Medtem ko nas vsaka beseda, vsak predmet, vsak spomin postopno izsuši in spremeni v prah, ostane vse, česar se dotakneta ti in tvoj neizčrpni sij, spokojno zunaj časa. Vse odkar sva z mojim nesrečnim ljubimcem začela brati knjigo, sva skozi avtobusno okno dolgo iskala tvoj pogled. Zdaj vidim, da je tvoj pogled, angel, tisti edinstveni trenutek, ki ga je obljubljala knjiga, trenutek prehoda med dvema kraljestvoma; zdaj, ko nisem ne tukaj ne tam, razumem, kaj pomeni odhod; in kako srečna sem, da lahko razumem pomen miru, smrti in časa. Smehlaj se mi, angel, smehlaj.”

Dolgo se nisem mogel spomniti, kaj se je zgodilo potem. Kar me je doletelo, je bilo podobno tistemu, ko na koncu prijetnega napada pijanosti izgubiš glavo in zjutraj rečeš: “In v tistem trenutku mi je počil film.” Spomnim se, da se je najprej izgubil zvok in skorajda sem lahko videl, kako sta Janan in dekle strmeli druga v drugo. Najbrž se je skupaj z zvokom izgubila tudi podoba, kajti tisto, kar sem videl potem, je ušlo iz mojega spomina, izpuhtelo je, ne da bi za sabo pustilo kakršne koli sledi spomina.

Megleno se spominjam, da je dekle v modrih kavbojkah omenila vodo, toda ne morem se spomniti, kako smo prečkali koruzno polje, da smo prišli do rečnega nasipa, ali pa to je v resnici bila reka ali blaten potok, in nisem mogel določiti, od kod je izvirala modra svetloba, v kateri sem lahko videl kapljice dežja, ki so padale na vodo in ustvarjale koncentrične kroge.

Dekle v modrih kavbojkah sem videl spet malce kasneje, kako je z dlanmi objela Jananin obraz. Nekaj je zašepetala Janan, toda nisem mogel slišati, kaj, ali pa me besede, ki so bile zašepetane kot v sanjah, niso dosegle. Počutil sem se nezavedno krivega in mislil sem si, da je bolje, da ju pustim sami. Naredil sem nekaj korakov po

rečnem nasipu, toda stopala so mi obtičala v močvirnatem blatu in skupina žab, ki so jih prestrašili moji negotovi koraki, je s štrbunkom skočila v vodo. Zmečkan zavojček cigaret je počasi plul proti meni; zavojček Maltepe, tu in tam so ga zazibale drobne dežne kapljice, ki so ga zadevale po obeh straneh; potem pa je samozavestno ponosen nadaljeval svojo pot v deželo negotovosti. V mojem motnem vidnem polju ni bilo jasno vidno nič drugega razen zavojčka cigaret in Jananine in dekletove sence, za kateri se mi je dozdevalo, da se premikata. Mami, mami, poljubil sem jo in videl, kako umiram, sem si govoril, ko sem zaslišal Jananine klice:

“Pomagaj mi,” je rekla. “Rada bi ji umila obraz, da njen oče ne bo videl krvi.”

Stal sem za njo in držal dekle. Njena ramena so bila krhka, pazduhi mehki in topli. Opazoval sem svojo materinsko skrbnost in milino v Jananinih gibih, ko je dekletu umivala obraz, z dlanjo zajemala vodo iz mlake, v kateri sem videl pluti zavojček cigaret, nežno čistila rano na čelu. Toda imel sem občutek, da se dekletovo krvavenje ne bo ustavilo. Dekle je reklo, da jo je tako umivala babica, ko je bila majhna; včasih se je bala vode, toda zdaj, ko je starejša, jo ima rada, pa vseeno umira.

“Moram ti nekaj povedati, preden umrem,” je rekla. “Pomagaj mi do avtobusa.”

Tam je bila zdaj neodločna množica, kot tiste po koncu divje in utrudljive noči veseljačenja, vrtela se je okrog avtobusa, ki se je prevrnil in prelomil. Nekaj ljudi se je počasi premikalo naokoli brez pravega cilja, morda so predstavljali mrtva telesa tako kot prtljago. Ženska s plastično vrečko v roki je odprla dežnik in stala, kot da bi čakala na drug avtobus. Potniki na našem ubijalskem avtobusu, pa tudi nekaj potnikov iz pogubljenega avtobusa, so skušali ven na dež zvlечи nekaj preživelih, ujetih med prtljago in trupla v razkosanem avtobusu. Roka, ki jo je držalo na smrt čakajoče dekle, je bila še vedno ravno tam, kjer jo je pustila.

Zdelo se je, da se dekle ni približalo avtobusu zaradi žalosti, ampak bolj zaradi občutka dolžnosti in obveze. “Bil je moj fant,” je rekla. “Jaz sem bila tista, ki je knjigo prebrala prva, in bila sem uročena in prestrašena. Napaka je bila, da sem mu dala knjigo. Tudi on je

bil uročen, toda to mu ni bilo dovolj; hotel je iti po deželi. Ves čas sem mu dopovedovala, da je to samo knjiga, toda ni se pustil prepričati. Ljubila sem ga. Tako sva šla na pot, potovala od mesta do mesta, se dotikala podob življenja, iskala, kaj se skriva pod njegovimi barvami, iskala resničnost, toda nisva je našla. Ko sva se začela prepirati, sem ga prepustila njegovim raziskavam in se vrnila domov k staršem in čakala. Moj ljubljani se je potem končno vrnil k meni, toda postal je nekdo drug. Povedal mi je, da je knjiga zapeljala preveč ljudi, skrenila preveč nesrečnih ljudi z njihovih življenjskih poti, in bila vir preveč nesreč. Zdaj je prisegel, da se bo knjigi maščeval, ker je bila vzrok toliko razočaranj in toliko zlomljenih življenj. Rekla sem mu, da je knjiga nedolžna, mu razlagala, da obstaja zelo veliko knjig, čisto podobnih tej. Rekla sem mu, da je pomembno tvoje lastno dožemanje tistega, kar prebereš v njej, toda ni me hotel poslušati. Že ga je obsedla maščevalna jeza, ki napade prevarane nesrečnike. Omenil je primer doktorja Fina, poudaril njegov boj proti knjigi, proti tujim kulturam, ki nas zatirajo, proti novotarijam, ki prihajajo z zahoda, in njegov odločni boj proti tiskanim stvarim. Omenil je vse vrste ur, antičnih predmetov, kletk za kanarčke, ročnih brusilnikov in vreten. Nič od tega nisem razumela, toda ljubila sem ga. Obseden je bil z globoko mržnjo, toda še vedno je bil luč mojega življenja. Zato sem mu sledila v mesto z imenom Gūdūl, v katerem, je rekel, je skrivni shod trgovcev, zbranih pod načelom 'naših ciljev'. Njihovi privrženci naj bi naju namestili in odpeljali k doktorju Finu, toda zdaj morata vidva tja namesto naju. Ustavita izdajo življenja in knjige. Doktor Fin naju pričakuje – mlada prodajalca kuhlalnikov, ki sta se zapriseгла boju. Najini dokumenti so v prsnem žepu mojega fanta. Moški, ki naju bo prišel iskat, bo dišal po peni za britje."

Njen obraz je bil spet zamazan s krvjo; poljubljala in božala je roko, ki jo je držala, in začela je jokati. Janan jo je objela prek ramen.

"Tudi sama sem kriva," je reklo dekle. "Ne zaslužim si vajine ljubezni. Moj ljubi me je prepričal, da sem mu sledila, izneverila sem se knjigi. Moral je umreti, ne da bi vaju videl, ker je bil bolj kriv. Moj oče bo zelo jezen, toda srečna sem, da umiram v vajinih rokah."

Janan ji je zagotovila, da ne bo umrla. Kljub temu sva bila

pripravljena verjeti v resničnost njene smrti, glede na to, da umiranje v vseh filmih, ki sva jih videla, nikoli ni razkrilo groznega konca. V vlogi angela je Janan združila dekletovo roko z roko mrtvega mladeniča, kot v tistih filmih, potem je dekle umrlo, z roko v roki s svojim ljubimcem.

Janan se je približala mrtvemu mladeniču, ki je opazoval svet z glavo navzdol, in potisnila glavo v avtobus tam, kjer se je raztreščilo okno. Pregledala je njegove žepe in se potem pojavila na dežju z zadovoljnim nasmeškom na obrazu, z najinima novima razpoznavnima dokumentoma v rokah.

Kako rad sem gledal Jananin ponosni nasmešek! Lahko sem videl temna trikotnika na obeh straneh njenih polnih ustnic, kjer sta se mehko srečala z njenimi lepimi zobmi. Dva ljubka trikotnika, ki sta se izoblikovala v koticah njenih ust, ko se je smejala! Poljubila me je enkrat, in jaz sem jo poljubil enkrat; zdaj sem zahrepenel, da bi se poljubila še enkrat, stoje na dežju, toda stopila je malce stran.

“V najinem novem skupnem življenju je tvoje ime Ali Kara,” je rekla, ko je brala dokumenta v svojih rokah, “in moje je Efsun Kara. Imava celo poročni list.” Potem je s poučnim tonom ljubeznive in sočutne učiteljice angleščine smeje dodala: “Gospod in gospa Kara sta na poti na trgovski shod v mesto Gūdül.”

Iz angleščine prevedla **Katja Šulc**

Orhan Pamuk je ob Jašarju Kemalju v svetu najbolj znan sodobni turški pisatelj. Z romanoma *Beli grad* in *Črna knjiga* si je pridobil svetovno slavo, leta 1994 pa jo je dopolnilo izdano *Novo življenje* (*Yeni hayat*); roman, katerega šesto poglavje je tu prevedeno, je v avtorjevi domovini povzročil pravo senzacijo in postal knjiga, po kateri je bilo v turški založniški zgodovini največ povpraševanja. Študenta Osmana, pripovedovalca zgodbe, knjiga, ki jo prebere, pošlje na pot v novo življenje, kakršno obljublja knjiga. Na neskončnih avtobusnih potovanjih po podeželju, ki jih zaznamujejo postanki v čajnicah in neskončno predvajanje cenenih filmov po videu, spremljamo svojevrsten *road novel*, umeščen med Vzhod in Zahod, med Azijo in Evropo.